

Vi tog ett stort tankemässigt språng

- Inger Granhagen, avdelningschef för
socialpsykiatri i Karlstad

Hjälpmedelsinstitutet

© Hjälpmedelsinstitutet (HI), 2009

Författare: Margot Granvik

Foto: Robert Olsson

Ansvarig handläggare: Catarina Brun

Formgivning: Mediagruppen ASP/ANA, Karlstads Kommun

Tryck:

Best nr: 093104-pdf

Publikationen kan beställas på telefon 08-620 17 00 eller hämtas som ett pdf-dokument på HIs webbplats, www.hi.se/butik/pdf. Den kan också beställas i alternativa format från HI.

I den här skriften får du möta Inger Granhagen, avdelningschef för socialpsykiatri i Karlstad. Men innan du får möta Inger vill vi ge dig en kort bakgrundsinformation.

I februari 2009 fick Hjälpmedelsinstitutet (HI) ett treårigt regeringsuppdrag, Hjälpmedel i fokus – för personer med psykisk funktionsnedsättning, som innebär att HI inom psykiatriområdet ska

- utveckla information och informationsvägar om hjälpmedel till brukare, anhöriga och huvudmän
- utforma och genomföra utbildningar om hjälpmedel till olika personalgrupper, bl. a. handläggare och andra tjänstemän som bedömer behov av stödinsatser i kommuner och landsting
- utveckla nya hjälpmedel, tjänster och metoder till personer med psykisk funktionsnedsättning samt främja användningen av bra produkter

Hjälpmedel i fokus baseras på kunskap från HumanTeknik, ett projekt som HI drev tillsammans med Karlstad kommuns socialpsykiatri mellan åren 2001-2004. Ett av målen med Hjälpmedel i fokus är att hjälpmedel för personer med psykisk funktionsnedsättning ska vara lika självklara som för andra grupper med funktionsnedsättning.

”Alla vet att det finns bra hjälpmedel för den som är blind eller hörselskadad. Betydligt färre känner till att det finns fantastiska hjälpmedel för den som lider av psykisk ohälsa. Genom att informera om de hjälpmedel som finns, och utveckla nya, kommer många som lider av psykisk ohälsa att må mycket bättre, känna sig säkrare och tryggare och få vardagen att fungera.”

Göran Hägglund, socialminister

” Vi har visat att ett socialt
arbete ger lika goda
effekter som ett mer traditionellt
behandlingsarbete

Inger Granhagen

Inger Granhagen, avdelningschef för socialpsykiatri i Karlstad

Vi tog ett stort tankemässigt språng

Tekniska hjälpmedel blev ett stöd när socialpsykiatri i Karlstad ville utveckla människors egen förmåga till delaktighet och självständighet.

– Vi gjorde det som socialtjänstlagen ålägger oss att göra, förklarar Inger Granhagen stolt.

– Det började med att Catarina Brun från Hjälpmedelsinstitutet kontaktade Karlstad kommun. Hon ville komma och presentera ett nytt arbetssätt och föreslog ett möte strax före midsommaren och jag minns att jag tänkte att det var en konstig tid att komma på.

Detta var sommaren år 2000 och anledningen till förfrågan som låg så ”konstigt” i tiden var att Hjälpmedelsinstitutet precis hade fått sin ansökan om att arbeta med tekniska hjälpmedel för personer med kognitiva funktionsnedsättningar beviljad från Allmänna Arvsfonden och helt enkelt ville komma igång.

– Catarina Brun kom och presenterade ett upplägg för oss i socialförvaltningen och för mig framstod det som en självklarhet att detta var vägen för våra människor! Det blev som ett ”Sesam öppna dig!”.

Ville tänka nytt

Hjälpmiddelsinstitutets förfrågan om Karlstad kunde engagera sig i projektet Humanteknik kom nämligen i samma veva som socialpsykiatrien skulle flyttas över från vård- och omsorgsförvaltningen till socialförvaltningen. Förberedelserna hade pågått för fullt i över ett år.

– Jag blev ny chef för socialpsykiatrien och jag och mina medarbetare hade jätteambitioner. Vi ville få in ett helt nytt tänkande kring hur man kan arbeta med människors förmåga.

– Vi stod inför ett tankemässigt språng. I stället för att koncentrera oss på diagnoser och behandlingar ville vi arbeta för att utveckla människornas egen förmåga till delaktighet och självständighet.

– Vi brottades med hur vi skulle kunna ge stöd i stället för behandling och vad vi skulle kunna erbjuda för att få till ett vanligt fungerande vardagsliv.

– Därför blev det så självklart för oss att gå med i projektet Humanteknik.

– Idag är det en självklarhet för alla att om man har varit med om en olycka och blivit rörelsehindrad så får man tillgång till en rullstol. Men det är inte lika självklart att man får ett titthål i dörren om man inte vågar öppna dörren för att man inte vet vem som står på andra sidan, fast det borde vara precis lika självklart. Och har man svårt att komma ihåg tider bör man självklart få ett påminnelsehjälpmedel, som en handdator, så att man inte missar sin tandläkartid.

Slutade fokusera på diagnoser

Att bejaka behovet av hjälpmedel vid kognitiva funktionsnedsättningar, precis som man gör vid kroppsliga funktionsnedsättningar, krävde ett nytt förhållningssätt av socialpsykiatri.

– Tidigare tänkte vi inom professionen att vi som professionella ska åstadkomma förändringen för brukare, och att vi ska göra det genom att stötta och behandla. Det upplägget bygger på att vi finns där stora delar av tiden.

– Nu började vi i stället utgå ifrån vad personen hade för problem i sin vardag som behövde lösas. Frågorna blev: ”Vad har du för problem i din vardag?” ”Jag kan inte gå ut!” ”Varför kan du inte det?” ”Därför att jag missar bussen.” Ok, det finns hjälpmedel som påminner om när bussen går.

– Insatserna började göras utifrån de problem som beskrevs. Vi hoppade över hela sjukdomsbegreppet. Vi började ge människor redskap för hjälp till självhjälp.

– För oss handlade det om att vända på vårt sätt att tänka! Vi tog ett stort tankemässigt språng.

Inger Granhagen framhåller att detta handlar om människor som har svåra livssituationer.

– Att inte ha tillgång till sin psykiska förmåga, genom ångest som gör en oförmögen, eller en depression som tynger ner, är med det svåraste som kan drabba en människa. Att då få hjälpmedel som man själv disponerar över och som ökar den egna förmågan höjer livskvaliteten.

Teoretisk grund behövs

Humanteknik startade och pågick under tre år. I huvudsak drevs projektet av en arbetsterapeut, kurator och en projektledare. En del personalbyten skedde, men funktionen

med en arbetsterapeut behölls genom hela projektet.

Inger Granhagen koncentrerade sig på att påverka och förändra förhållningssättet och förståelsen hos samtliga anställda inom socialpsykiatrin.

– Vi arbetade mycket för att få alla personalgrupper att tänka om. Man kan inte arbeta framgångsrikt med hjälpmedel om inte alla utgår ifrån människors egna förmågor och hur hjälpmedel kan bidra till att öka självständigheten hos den enskilda.

Projektet tog hjälp utifrån så att alla personalgrupper fick utbildning och handledning.

– Vi anlidade Irma-Maria Ekström som byggt upp verksamheten och arbetat med utgångspunkt i socialt arbete på Bergsjöhöjd, som är ett boende för personer med missbruksproblem, också i kombination med psykiska funktionshinder, i Göteborg, och som socialpsykiatrin i Karlstad hade som inspirationskälla.

– För att arbeta in ett nytt förhållningssätt, som att människor kan själva bara de får möjligheter, behöver man lägga en teoretiskt och praktiskt välförankrad grund. Irma-Maria svarade för både utbildning och handledning till alla personalgrupper under ett par års tid, vilket gav den grund som vi behövde.

– Som chef är det viktigt att använda sig av den inspiration och kunskap som andra besitter, och inse att förändringsarbetet behöver pågå under en lång tid om man ska förankra nya arbetsmetoder och tankesätt hos anställda.

Har skaffat metoder

Visst fanns det också motstånd mot projektet, det sticker inte Inger Granhagen under stol med.

– Från både personal och anhöriga mötte vi reaktionen: ”Jaha, ska ni spara pengar nu och ta bort personal? Ska personerna inte få någon hjälp längre?”.

– Det är djupt rotat hos personal inom socialpsykiatri att vi ska finnas där med oss själva som personer. Det är lätt att börja tänka att om en person som hittills behövt boendestöd för att bli väckt på morgonen och få hjälp med frukost nu börjar klara sig själv så kommer det att betyda att personalen inte längre behövs.

Nu är verkligheten inte så enkel att hjälpmedel kan ersätta personal förklarar Inger Granhagen.

– Idag har vi inte ens medel för att anställa de arbetsterapeuter som vi skulle behöva för första steget, det vill säga för att analysera funktionsförmågan och utvärdera behovet av hjälpmedel hos de enskilda brukarna.

– Och det är långt ifrån alla som har tillgång till hjälpmedel. Det projektet Humanteknik gett oss är kunskapen och metoderna. Men vi saknar resurser för att genomföra dem i full skala.

– Det är inte heller så att alla hjälpmedel fungerar för alla. Vanligen får en brukare tillgång till ett eller två hjälpmedel.

Höjer livskvaliteten

Inger Granhagen har inga siffror på om hjälpmedel lönar sig ekonomiskt.

– Vad det handlar om är att ett antal personer kan ta sig ett antal steg vidare i sina liv. De ökar sin självständighet och höjer sin livskvalitet. Det är vad vi vet att vi lyckas med

” Om man har tappat den kognitiva förmågan så att man till exempel inte minns vissa saker är det självklart att man ska få hjälpmedel, som till exempel Memo

Inger Granhagen

genom hjälpmedel och metoder.

– I flera år har anställda och brukare deltagit tillsammans på konferenser. Sist satt jag i bussen bredvid en brukare som hade det jättebesvärligt, men där satt vi, hon med sin handdator och jag med min mobil och det var ”liv på lika villkor”. Så visst spelar det roll.

– Jag har inte hittills sett att införandet av hjälpmedel ger några ekonomiska eller personellt märkbara resultat. Jag har inte heller fått några önskemål eller förfrågningar från chef eller nämnd att visa att det skulle vara ekonomiskt lönsamt.

– Avdelningschefer i Karlstad har ett stort delegerat ansvar och förtroende från politiker och förvaltningschef. Min avdelning har haft en god ekonomi och jag har lyckats frigöra pengar för nysatsningar. När projektet Humanteknik tog slut kunde vi anställa både projektledaren och arbetsterapeuten. De hade visat att det finns viktiga och framgångsrika metoder för mycket utsatta människor. Vi har valt att lägga fokus på dem som har de svåraste problemen.

En fråga om rättvisa

Hur gör man då för att lyckas få personal att förändra inrotade vanor och förhållningssätt?

– Som chef fastnar man lätt i administration, ekonomi och förvaltning. Jag tror det man ska göra är att fråga sig: Varför ska det här jobbet göras?

– Grunden finns i socialtjänstlagen och förarbeten. Där

deklarerar avsikten med lagändringen 1995 om stöd till personer med psykiska funktionsnedsättningar. Det handlar om självständighet, delaktighet och lika villkor.

– Att arbeta med hjälpmedel ligger precis i linje med intentionerna i socialtjänstlagen. Även om vår målgrupp har det illa förspänt ska de självklart få samma hjälp som andra med andra funktionshinder. Det är en rättvisefråga.

– Det är inte heller enbart tekniska hjälpmedel det handlar om. Vår arbetsterapeut beskrev det så träffande: ”Om vår målgrupp har det stökigt omkring sig, varför ska de då ha en servis på 24 tallrikar? Högen av odiskat porslin blir för stor för att orka ta itu med. De kan istället ha fyra tallrikar!”. Det är genialt – och helt rätt tänkt!

– Eller att man gör något så enkelt som att man märker upp var saker ska vara i skåp och lådor. Många som ser det säger att: ”Sådär skulle jag också vilja ha det!”. Skillnaden är att de klarar av att tvätta utan att tvätten sorterats upp i olika korgar. För våra brukare är strukturen och ordningen ett måste. Vardagen måste läggas tillrätta för att fungera.

Röra av olika regler

Inger Granhagen tror att bristande kunskap är ett minst lika stort hinder som ekonomi för att få hjälpmedel och metoder att bli självklara för personer med psykiska funktionsnedsättningar.

– Det finns för lite kunskap om psykiska funktionsnedsättningar och vad det leder till. Och så är man rädd. Eller så tror man att folk är lata, ovilliga och att de inte anstränger sig, eller att folk är dumma och att det handlar om intellektuella brister.

Humanteknik fick en fortsättning i Miltonprojektet

Kunskapsnätverket. Projektledaren och arbetsterapeuten utbildade landets arbetsterapeuter och biståndsbedömare om både funktionshinder och hjälpmedel.

– Det är alldeles nödvändigt att lära mer om både funktionshinder och hjälpmedel. Man måste ta dem tillsammans.

Inger Granhagen pekar på att hjälpmedelsfrågan i sig är komplex, samt på problemet med att det ser så olika ut över landet.

– Det är en röra av vem som ansvarar för vad och också olika regler för vad som gäller vid föreskrivningar.

Socialt arbete ger resultat

När det gäller det tankesprång som socialpsykiatri i Karlstad genomgått är Inger Granhagen mest stolt över att synen på människors förmåga förändrats.

– Vi har satsat på människors egen förmåga att med rätt stöd få ett bättre liv. Vi har visat att ett socialt arbete för vår målgrupp ger väl så goda effekter som ett mer traditionellt psykiatriskt behandlingsarbete.

– När man bygger upp en verksamhet kring boende, möjligheten att göra nytta, skapa goda relationer och ha roligt på fritiden så får det effekter för människors självständighet, delaktighet och möjligheter att leva ett gott liv. I den processen är de tekniska hjälpmedlen viktiga.

– Vi har fått tillbaka så många berättelser från deltagarna om vad det har betytt och vi är mycket stolta över att vi har lyckats.

Projektet har omfattat ett stort mått av glädje och också inneburit satsningar på föreningsarbete.

– Vi har till exempel stött kamratföreningen Festis här i Karlstad. Det är en förening som brukarna kommer till för att ha roligt. Det första steget i en förändringsprocess är ju att man tycker att det är givande och roligt, särskilt för vår målgrupp där initiativförmåga och uthållighet kan vara begränsad.

Springpojke med stora A:n

Ett av skälen till att Inger Granhagens engagemang finns i hennes egen bakgrund.

– Ens egen historia kan betyda mycket för vad man gör av sitt liv. Pappa föddes 1912 och när han var fem år placerades han i ett fosterhem. Farfar hade gått bort och farmor kunde inte ensam ta hand om fem barn. När han efter 6-årig folkskola gick ut med små a och stora A i betyg fick han börja arbeta som springpojke.

– Tillsammans med min man och våra barn har jag varit fosterfamilj i 30 år och sett vad ett vanligt familjeliv kan betyda. Det behöver inte vara så märkvärdigt, utan ett välfungerande vardagsliv kan räcka mycket långt för att människor själva kan göra förändringar och vända sin utveckling.

För att lyckas...

Tänk på att:

- Förändring kräver både teoretisk och praktisk grund.
- Lyssna noga på människors egen uppfattning och erbjud stöd på den väg de väljer.
- Lita på människors förmåga till förändring, på egen hand eller tillsammans.
- Tappa inte bort de grundläggande behoven: Alla behöver ”någonstans att bo, någonting att göra och några att vara tillsammans med”.

Vi tog ett stort tankemässigt språng

Inger Granhagen, avdelningschef för socialpsykiatri i Karlstad

Tekniska hjälpmedel blev ett stöd när socialpsykiatri i Karlstad ville utveckla människors egen förmåga till delaktighet och självständighet.

Vi gjorde det som socialtjänstlagen ålägger oss att göra, förklarar Inger Granhagen stolt.

Hjälpmiddelsinstitutet (HI) är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

Vi arbetar för full delaktighet och jämlikhet genom att medverka till bra och säkra hjälpmedel, en effektiv hjälpmedelsverksamhet och ett tillgängligt samhälle.

Hjälpmiddelsinstitutets verksamhet omfattar

- provning och upphandling av hjälpmedel
- forskning och utveckling
- utredningsverksamhet
- utbildning och kompetensutveckling
- internationell verksamhet
- information och kommunikation

Hjälpmiddelsinstitutets huvudmän är staten och Sveriges Kommuner och Landsting.

Hjälpmiddelsinstitutet

Box 510, 162 15 Vällingby

Tfn 08-620 17 00

Fax 08-739 21 52

Texttfn 08-759 66 30

E-post registrator@hi.se

Webbplats www.hi.se

Best nr 093104-pdf